

SVENSKA
FORNMINNESFÖRENINGENS
TIDSKRIFT.

ANDRA BANDET.

1:a häftet.

INNEHÅLL:

	Sid.
SÄVE, P. A., Kors på Gotland	1
WIBERG, C. F., Våra förfäders stridsvapen	22
LEFFLER, L. F., Anteckningar om Vestmanlands folkspråk .	31
MANDELGREN, N. M., Anteckningar om tekniken i våra gamla kyrkomålningar samt om sättet att restaurera dessa	58
MANDELGREN, N. M., Huru böra runstenar och andra graf- stenar, vägg- och hvalfmålningar m. m. aftecknas? . . .	64
EICHHORN, C., Äldre svenska folkvisor	69
DJURKLOU, G., Några anmärkningar	79
LINDAHL, P. J., Granskade runinskrifter	84
Ur Svenska Fornminnesföreningens handlingar	89
Två folkmelodier, meddelade af C. E. Södling	95

Äldre svenska folkvisor.

Meddelade och belysta af

C. Eichhorn.

Sedan den stora och af lysande framgångar krönte ifvern för vår folkvisediktning först grep omkring sig, har nu en ganska lång tid förflutit. Afzelii och Rääfs samlingar, till hvilka Geijer och Adolf Ivar Arwidsson som medarbetare knutit sina namn, beteckna denna rörelses höjdpunkt och yppersta frukter. Sedan den senares »Svenska Fornsånger» utkommo, har imellertid föga eller intet gjorts för att ytterligare rikta våra äldre folkvisors skatt; endast Richard Dybeck har från folkets läppar uppsamlat ett och annat qvåde, hänförligt till den gamla svenska folkvisans art, äfvensom strödda meddelanden från Vestergötland och ett par andra håll skett. Synbarligen har det minskade intresset för detta slags fornforskning sin rot i den omständigheten, att vi ännu sakna en fullständig, kritisk och jmförande sammanställning af hela vår folkvisediktning, och att ej heller de båda hufvudverk vi här ofvan omtalat på länge varit i bokhandeln allmänt tillgängliga. Man må dock ej föreställa sig att en dylik samlad upplaga, som den vi här åsyfta, låter sig verkställa endast genom en sammansmältning af Afzelii och Rääfs samlingar. Mycket återstår ännu att från spridda håll inom literaturen, äldre handskrifter och muntliga uppteckningar uppsåra; och hvad särskildt de båda förra angår, äro de långt ifrån så uttömda eller ovigtiga som mången kanske föreställer sig. För att bevisa detta påstående tillåter jag mig att här meddela några nya bidrag till samlingen af svenska folkvisor.

1. Visan om »Stolts Elins förtrollning» finnes i en uppteckning från slutet af 1500-talet, i Palmschiölds samling å Up-

sala universitets bibliotek (poëtica, tom. 21), och har förut icke varit känd eller utgifven. Hon står i nära förhållande till »Liten Kerstins förtrollning», variant B, meddelad efter muntlig öfverlemning från Östergötland i Arwidssons *Fornsånger*, 2, 254 ff., hvilket visas redan af omqvådenas likhet. Denna åter, liksom var. A och den nu meddelade, är ganska nära beslägtad med en dansk visa »Den onde Svigermoder», af hvilken Nyerup, *Udvalgte Danske Viser*, 1, meddelar två varianter (271—280). Närmast liknar den här aftryckta den andra danska varianten, som dock är fullständigare än den svenska behandlingen. Särskildt märklig är den utförliga beskrifning om förtrollningens upphäfvande som i danskan meddelas. Det heter der, att »liten Kerstin» älskade sin broders fru så högt, att hon genom en list förmådde sin moder att yppa huru förtrollningen skulle lösas. Hon förfärdigade två barn af vax, höljde dem i linne, bar dem upp på loftet till modren och visade dem såsom hennes sonbarn. Modren blir då vred och utbrister:

»Haver Mettelille faaet de Sønner smaa,
Da kunde de ramme Runer ikke bide paa.

Jeg haver forgjort baade Himmel og Jord,
Foruden det Sted min Kiste stod paa.

Jeg haver forgjort saa vide
Som hun baade skulde gaae og ride.

Jeg haver forgjort baade Skov og Jord,
Foruden det Sted hvor min Kiste stod.»

Mettelille lägges då naturligtvis på detta ställe och föder så strax två söner, hvaröfver den onda svärmodren harmar sig till döds. Anledningen till hennes förbittring angifves också i danska visan: hennes son hade nämligen mot hennes vilja fäst sig mö. Liknande sånger förekomma äfven i England och Skotland, visande huru långt utbredd tron på detta egendomliga slags förtrollning var. Hon bibehöll sig ock ända till de beryktade hexeriprocessernas tid i vårt land.

2. Visan om »de målade rosorna», utgifven ur samma skriftliga uppteckning som föregående, är blott en något afvikande variant från »Jungfrun vid källan» (Arwidssons *Fornsånger* 2, 242 f.). Hon är, såsom redan förra utg. upplyser, en ren öfversättning från en tysk visa »Gemachte Blumen», hvilken efter munt-

lig öfverlemning offentliggjorts i *Des Knaben Wunderhorn*, 3, 68. Den märkliga omständighet inträffar härvid att, ehuru svenska visan upptecknats på 1500-talet, den tyska förmodligen mer än två århundraden senare, båda likväl följas åt vers för vers, ett bevis bland många för den muntliga öfverlemningens beundransvärda fasthet, då det gäller sång och saga. Den enda nämnvärda skilnaden är de något friare uttrycken i riddarens ord, den skärpning i jungfruns vilkor, att de begärda rosorna skola vuxit »mellan jul och påska», samt att svennen vänder sig till en målarinna.

3. Äfven vår tryckta literatur innehåller här och hvar bidrag till folkviseskatten, hvilka ännu icke ingått i någon samling. Ett af de vackraste sådana är visan om »Danske kungen och liten Karin», hvilken efter uppteckning, tyvärr fragmentarisk, meddelats af Ahlqvist i *Ölands beskrifning*, 2: 1, 242 ff. samt efter honom bearbetats i Afzelii *Sagohäfder*, 2, (2:a uppl.) 129 ff. Hon knytes af den senare författaren vid det historiska förhållandet att danske prinsen Harald, son till Sven Estridsson, äktade en dotter af Åsbjörn Blacke, jarl på Öland. Då visan onekligen hör till våra fagraste, har jag trott det vara lämpligt att här ånyo offentliggöra henne. Någon melodi finnes ej upptecknad.

4. En af de fordom mest spridda folkvisorna i Skandinavien synes varit den, hvilken Afzelius i *Folkvisorna* meddelat i två varianter, under namnet »Per Tyrsons döttrar i Vänge». Det egendomliga med henne, hvarigenom hon skiljer sig från flertalet af sina fränder, är den seghet med hvilken traditionen sökt fästa henne vid bestämdt ställe, som dock vexlar allt efter den landsända i hvilken hon sjungits. Afzelius kände, när han utgaf *Folkvisorna*, blott de östgötska uppteckningarna, af hvilka den ena lägger händelsen kring Kärna, den andra vid Kaga kyrka, den hjälten skulle bygt för att försona mordet på sina söner. Sedan dess upptäckte han likväl (*Sagohäfder*, 2, (2:a uppl.) 214 f.) två ytterligare meddelanden om liknande visor, dem äfven jag, innan jag kände hans uppteckt, funnit omtalade på sagda ställen. Ingendera visan finnes aftryckt, endast innehållet omnämnes i korthet. Till ledning för blifvande forskare har jag dock trott mig böra meddela detta, sådant det af de båda författarne sjelfve angifves.

1. Stolts Elins förtrollning.

Thet stonder een lind alth sunnan vnder by,
 alt vnder then linden so grön,
 ther stonder een iungfru hon borstar sitt lhäär,
 i ridhen so warligh genom lunden medh henne.

Mijn Fadher gaff migh so danner man,
 alt vnder etc.
 then vnge her Oloff the heette han,
 i ridhen etc.

Ståls Elin hon gonger til foster modher sijn
 alt etc.
 hon sporde sijn foster modher redhen til,
 i rijdhen etc.

Mijn käre Foster modher lærer migh rodh
 alt vnder etc.
 huru lenge skal quinnā medh barnet gåå
 i rijdhen etc.

Fyretijo wekor på ottonde åhr,
 alt etc.
 so lenge skal tu medh barnet gå,
 i ridhen etc.

The kledde på henne een silkes seerk
 alt vnder then linden so grön.
 hon gick på golfft mz so mycken weerk.
 i ridhen etc.

The spente på henne paar sølffspente skoor
 etc.
 hon gick uppå golwet mz so mycken oroo,
 J ridhen etc.

Här Oloff han stonder i hōghlofftes broo
 etc.
 han lydher fast på the sorgefulle ord
 J rijdhen etc,

Mijn stoltz Elin i suucken icke så
 etc.
 i skole bodhe karmen och köreswenner ffå
 J rijdhen etc.

Och må iagh icke på thette landet dö,
 etc.
 i fören migh dijt i toghen migh mö,
 i rijdhen etc.

Hesterne äre i Engen
 etc.
 Och swennerne liggia i sengen
 etc.

The körde so lusteligh öffwer en eng
 alt vnder then linden etc.
 i låthen ej slädh' göre frwer treng
 i rijdhen so etc.

The körde so lusteligh öffwer een broo,
 alt etc.
 i låthen ey karmen göre frwer oroo,
 i rijdhen etc.

Alt som wij kome i blomsterlund
 alt etc.
 ther brast karmen i samma stund
 i rydhen etc.

Thet må nu hwar en dannequinne wetha,
 alt etc.
 ath iagh kan icke i sadhelen sittia,
 J rydhen etc.

Myn käre stols Elin! snakken icke så
 etc.
 i skole ryde och iagh will gåå,
 J rydhen etc.

Alt som the kome vthi een by
 etc.
 th' stodh hennes fadher giorde karmen ny
 J rydhen.

The kastadh på stoltz Elin een skarlakan skin,
 etc.
 the leedde henne i buren in,
 J rijdhen.

The kastadh vnder henne bolmstret blå,
 alt etc.
 så karske fődde hon söner två
 i rydhen etc.

Stols Kirstin gonger til kistan
 etc.
 eet waxe barn hon ther wirekar,
 etc.

När kistan blef thedhan flytt,
 alt etc.
 so bleff stoltz Elin mz barnen quijt
 J etc.

Vpstonder swennen han borstar sit håår,
 alt vnder then linden so grön.
 nu är iagh kommen på mij ottonde åhr
 i rydhen so worligh genom lunden medh henne.

En melodi finnes äfven antecknad, men torde vara svår att de-
 chiffrera.

2. De måfade rosorna.

Jungfrun skulle hon watnet hemtta
 vthur then kolle brunne
 hon hadhe på sigh een kiortel hwijtt
 och solen skyner ther vnder,

Hon sogh sigh här hon sogh sigh der,
 hon meent hon waar allena,
 kom een riddar rijdhandes
 gudh signe Edher Jungfrue sköne.

Gudh signe Edher Jungfru wacker och skön
 hwij stå i här allena,
 will i blijffa all kåristan mijn
 och fölia migh allena.

Icke wil iagh Edh' käriste ware
 vthan i fly migh tre roser
 som äre i thette här åhret woxne
 och stå på sijne røther.

Swennen redh berg och diupan daall,
 the roser kunde han ey finna,
 han redh först then molars dör,
 molar äst thu här inne

Est thu här inne tu gack här vth,
 thu mole migh tre roser
 the som äre i thette åhret woxne
 och stå vppå sijne rother.

När the roser molat wåre
 han leeth sijn gångare springia,
 I frögden Edher mijn sköne Jungfrw,
 the roser haffwer iagh funnedt.

När hon the roser skee och feck
 hon tenkte vthi sitt sinne
 thet haffr iagh i skemptan sagt,
 iagh trodde i skulle thet ey minnes.

Haffwen i thet i skemptan sagt,
 för skempt will iagh thet tagha,
 i blijff mijn och iagh blijfr Edher
 i alla wåra lijfzdaghar.

3. Danska kungen och liten Karin.

I Långlöte by är den fagraste by,
 För femton stolta möjar, de bo deruti.
 För lindar och för ekar i lunden och det gröna.

Så kom den danska konungen resande fram,
 Fick höra liten Karin i björkelunden sång.
 För lindar etc.

Och konungen frågade småsvenner så:
 Hvem är det, som uppå gullharpan slår?
 För lindar etc.

Ingen är, som uppå gullharpan slår:
 Det är liten Karin i lindelunden går,
 För lindar etc.

Och det var danske kungen steg på snöhvitan sand;
 Så gick han uti ekelund för liten Karin fram.
 För lindar etc.

Och hör du, stolta Karin lill', qväd visan för mig,

— — — — —
 För lindar etc.

Och stolta Karin qvädde en visa så klar,
 Att ekelöfvet dansade, som uti lunden var.
 För lindar etc.

Så qvad hon de visorna, qvad hon de fem,
 Att danska kungen dansade och alla hans hofmän.
 För lindar etc.

Och hör du, stolta Karin lill', du drick en dryck med mig!
 Det kan du väl göra, att till viljes göra mig.
 För lindar etc.

Och väl vill jag dricka en dryck med dig,
 Men jag har så många, som akta uppå mig.
 För lindar etc.

På mig aktar fader, på mig aktar mor,
 På mig aktar syster, så väl som bror.
 För lindar etc.

Den danske kungen tog liten Karin i famn;
 Så bar han henne i det stora skeppet fram.
 För lindar etc.

Den danske kungen seglar från Långlöte hamn;
 Han offrade en gryta af blankaste malm.
 För lindar etc.

— — — — —
 — — — — —

Stolt Karin hon vaknar och kammar upp sitt hår:
 Gud nåde mig arma för ord jag talt i går.
 För lindar etc.

I hjälpen mig hem till min fäderneby;
 Ty mina små barn, de gråta efter mig.
 För lindar etc.

Grannt ser jag det på dina snöhvita bröst,
Att inga små barn de hafva dem kyst.
För lindar etc.

I hjälpen mig hem till mitt fädernesland;
Ty mina husdörrar stå olästa för sann.
För lindar etc.

Grannt ser jag det på din snöhvita arm,
Att du aldrig har burit nycklar i band.
För lindar etc.

Och aldrig skall du komma till ditt fäderne land
Förr än du får sonen till dess styresman.
För lindar etc.

Och aldrig skall du komma till din fäderne by,
Förr än du får dottren, som silke kan sy.
För lindar och för ekar i lunden och det gröna.

4. Truls och hans barn.

A. (innehåll.)

I Rogberg och Ruda, *Historisk beskrifning om Småland* (Carlskrona 1770), s. 408 f., läses under Hinneryds socken:

En gammal sägen är, att der gården *Stora Geraryd*, $\frac{1}{4}$ mil från kyrkan, nu är, skall fordom varit en herrgård, *Änga* kallad, hvarest skall bott en ausenlig man vid namn *Truls*, som haft sex barn, tre söner och tre döttrar. Sönerne voro liderlige, och i unga år gingo de utur sin faders hus på ströftåg; och då deras systrar någon tid derefter, om julnatt gått ifrån deras gård *Änga* till slottet *Sunnerborg* i Torpa socken, skola de af deras bröder blifvit mördade och kastade i tre små sjöar eller gölar, som ännu kallas Systergölar. Sönerne gingo derpå till fadren och uppviste sina systrars kläder, dem fadren strax igenkände, och slog strax två söner ihjel, utan att dem känna; och då han af den tredje fick höra hela sammanhanget, lät han slå sig i jern och störtade sig af förtviflan i en liten sjö, som kallas Stafsjön; och sjunges ännu i dag af allmogen en visa om denna handel med Truls och hans barn, som är allt för vidlyftig att anföra, ehuru hon är på gamla viset besynnerlig nog. Lemningar efter gården synas ännu, och finnes i jorden dervid tegelstenar efter murar.

B. (innehåll.)

I en uppsats i *Iduna*, h. 7: »Nordiska fornlemningar» af B—s (Bruzelius), läses med anledning af ett fynd å hemmanet Bosgården i Norrhveddinge socken, Malmöhus län, följande not:

Denna gård är äfven märkvärdig för trenne små källor, belägna icke långt derifrån, vid den så kallade Gissleberga-å. Om dessa källor, *Jungfrukällorna* kallade, lefver ännu i orten en saga, som äfven är förvarad i en gammal visa, hvars omqvåde i hvarje vers är: Kaller vare den skogen — Dertill tre vackra jungfrur. Författaren fick tillfälle att höra både sagan och visan af en i orten boende sjutioårig gumma och tror sig här böra lemna sagan i korthet, då han icke vet den vara upptagen på något annat ställe, och då den troligen med den gamla sångerskan alldeles försvinner ur bygden.

»Egendomsherrn på Engagården (nu Bosgården) hette fordomdags *Truls*, och hans maka *Signe*. De hade sex barn, tre af hvar könn. Sönerne blefvo i ungdomen spådde, att de skulle misshandla sina systrar. För att hindra detta, förde fadren dem långt upp åt landet. Sedan de blifvit vuxna, kommo de till hemorten, utan att veta att de der voro födde. Händelsevis mötte de i skogen trenne flickor, som skulle gå till ottesången i Norrhveddinge kyrka, och visste ej att de voro deras systrar. De våldtogo flickorna och slogo dem ihjel. På stället, der detta hände, uppsprungo Jungfrukällorna.»

Genom en dansk fornforskare har författaren blifvit underrättad, att en dylik saga finnes på ön Möen, endast med några obetydliga förändringar. Men der hänföres händelsen till hedendomen.
